

PRVIH SEDAM GODINA CRNOGORSKIH PREGOVORA SA EU

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

Prvih sedam godina crnogorskih pregovora sa EU

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

Urednica:

Daliborka Uljarević

Glavni autori:

Miloš Vuković
Daliborka Uljarević

Saradnik:

dr Vladimir Vučković

Dizajn i produkcija:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)

ISBN 978-9940-44-017-6
COBISS.CG-ID 40420112

Izdavanje ove publikacije podržalo Ministarstvo javne uprave Vlade Crne Gore u okviru projekta "Pregovarajmo zajedno za EU" koji sprovodi CGO.

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Centra za građansko obrazovanje (CGO).

Pregovori Crne Gore sa EU - od zvijezda do trnja

Pregovori Crne Gore o pristupanju Evropskoj uniji (EU) počeli su 29. juna 2012. godine u skladu sa novim pristupom Evropske unije koji stavlja težište na vladavinu prava. To podrazumijeva otvaranje i zatvaranje pregovora sa dva ključna poglavlja – 23 (Pravosuđe i temeljna prava) i 24 (Pravda, sloboda i bezbjednost). Sedam godina kasnije, Crna Gora je otvorila 32 od 33 pregovaračka poglavlja, od kojih su samo tri privremeno zatvorena – 25 (Nauka i istraživanje), 26 (Obrazovanje i kultura) i 30 (Vanjski odnosi), uz napomenu da u poglavljima 25 i 26 EU praktično nema pravnu tekovinu pa nijesu ni postojala mjerila, a za poglavlje 30 je trebalo usvojiti jedan akcioni plan.

Prilikom otvaranja pregovora, očekivanja crnogorske javnosti bila su velika. Na pregovore se gledalo kao na put ka potrebnoj demokratskoj transformaciji crnogorskog društva, koji će donijeti konkretne i pozitivne promjene u institucijama, procedurama, standardima, itd. u različitim ekonomskim i društvenim oblastima, i što će sve ukupno unaprijediti kvalitet života građana Crne Gore. Entuzijazam su širili i crnogorski zvaničnici sa olako obećanom brzinom ulaska u EU. Prvi pregovarač Crne Gore sa EU, Aleksandar Andrija Pejović, navodio je kao ciljanu godinu okončanja pregovora kraj 2018.godine¹. Međutim, na kraju 2018.godine Crna Gora nije ni na pola puta iako pregovara već sedam godina, a što je duže već od prosjeka svih država koje su ušle u EU u posljednjim krugovima proširenja. U međuvremenu, Vlada se držala stava da je taj proces izuzetno uspješan, a najčešće to podupirala brojem otvorenih poglavlja, usvojenih zakona, strategija, akcionih planova itd. U jednom periodu to se zaista i brojalo kao mjerljiv rezultat, pa se odatle počeo kreirati imidž Crne Gore kao lider u evropskim integracijama u regionu. No, kako je vrijeme prolazilo a proces postajao sve složeniji, dolazio je do izražaja i simulirajući karakter reformi koje je zahtijevao pregovarački proces².

U posljednjem periodu, osim kritički orijentisanih nevladinih organizacija, medija i opozicije, na ozbiljan nedostatak učinka počela je ukazivati i Evropska komisija kroz svoje godišnje izvještaje za Crnu Goru i nezvanične dokumente o stanju u oblastima vladavine prava. Ovo prati i pad podrške EU, kao i rast onih koji izražavaju skepticizam prema ovom procesu.

Pristupni pregovori su šansa da se uredi crnogorsko društvo, da uspostavi nedostajuću odgovornost i da se izgradi država u kojoj pojedinci ne mogu biti iznad institucija. Obaveznost da se ta šansa iskoristi nose svi u društvu, a posebno vlasti koje moraju značajno promijeniti dosadašnji pristup u evropeizaciji i demokratizaciji države i društva.

1 <https://www.eu.me/mn/press/saopstenja/pregovori-o-pristupanju/item/1358-pejovic-cilj-crne-gore-da-do-kraja-2018-godine-zavrshi-proces-pregovaranja>

2 <http://media.cgo-cce.org/2018/04/Crna-Gora-izme%C4%91u-lidera-i-simulatora-reformi.pdf>

Dalje samo uz jake institucije bez političkog uticaja

Prvih sedam godina crnogorskih pregovora obilježila je živa zakonodavna aktivnost, solidna produkcija strateških dokumenata i izgradnja kapaciteta koji su dali okvir za reformske zahvate, uspostavljanje novih institucija i jačanje postojećih, ali i realne promjene u pravcu uređenja društva i unaprijeđenja kvaliteta života građana. Međutim, rezultati su izostali u ključnim oblastima. „*Dalja poboljšanja u ovom smislu biće moguća samo u okruženju gdje su nezavisne institucije zaštićene od svakog neprimjerenog uticaja i ohrabrene da svoja ovlašćenja koriste u potpunosti,*“³ ocjena je EK koja sažima razloga zakočenosti procesa unutrašnjih transformacija u čijoj osnovi je prevaga partijskih i partikularnih interesa nad javnim interesom.

Nekoliko ozbiljnih faktora podrivaju uspješnost pristupnih pregovora.

Prvo, vidljiv je *nedostatak političke volje*, što vodi simuliranju reformi i to prevashodno u vladavini prava i vezanim oblastima, poput najčešće pominjanog izostanka rezultata u borbi protiv korupcije. Koruptivne mreže razjedaju svaki segment društva. Korupcija nije crnogorska karakteristika, ona je prisutna i u drugim državama regiona i Evrope. Razlika između crnogorske i evropske dijagnoze ovog stanja jeste što pojedinci iz vrha vlasti ne ostaju imuni na tu pojavu, što se na njih zakon ne primjenjuje podjednako kao na druge građane, i što je nerijetko koruptivnost put ka uspijehu umjesto da bude osnov marginalizacije iz sfere javnog djelovanja i procesuiranja od strane nadležnih organa. Kroz takve primjere se poništava javni interes i građanima oduzima vjera u ideju o društvu pravde i pravednosti.

Drugo, *nedostatak kapaciteta i nespremnost da se proces učini inkluzivnijim*, jer radne grupe za pregovore slabo funkcionišu, značajan je otpor na svim nivoima vlasti prema kritički orijentisanim NVO, a lokalni nivo, stručna javnost i interesne organizacije su praktično nevidljivi u ovom procesu. Zavodljivu statistiku koja bi trebala da ovo zamaskira najbolje razbija raskorak između velikih obećanja i mršavih rezultata. Proces integracije ne smije biti sveden na pregovore sa Briselom. Najvažniji pregovori se vode u Crnoj Gori, jer su evropski poslovi domaći poslovi. Nije dovoljno samo izgraditi temelje, fasade, krovove. Kuća koja se gradila prethodnih sedam godina ima pokoju rupu, vlažni ćošak, neokrečen zid, a ponegdje i dosta prašine. Na primjer, tu su nagomilane police slučajevima koje Tužilaštvo ne želi da aktuelizuje, a koje predstavljaju selektivan pristup pravdi. Žrtve su građani Crne Gore čiji su ogromni novci nenamjenski trošeni ili po različitim osnovama nisu došli u budžet a sve kako bi se zaštitili interesi privilegovanih. Snaga pojedinaca koji ne

3 <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-montenegro-report.pdf>

poštuju zakone države leži samo u slabosti njenih institucija, i zato profesionalizacija administracije i depolitizacija institucija nije fraza već nasušna potreba daljeg zrijevanja crnogorskog društva.

Treće, i povezano, nedostatak *transparentnosti i efektivne komunikacije procesa prema građanima*. Informacije o pregovorima su opskurne, ističe se tehnička priroda, proizvode se na stotine strana građanima nerazumljivih izvještaja, a strategija komunikacije se ne sprovodi ili se to radi na rudimentaran način. Činjenica da Crna Gora bilježi pad podrške članstvu u EU snažno opominje da proces evropskih integracija vlasti nijesu uspjele učiniti dovoljno bliskim za građane. Veoma je važno istaći da pregovori ne mogu i ne smiju biti centralizovan proces.

Da bi se prevazišli ovi problemi potrebno je proces učiniti inkluzivnijim, komuniciranje unaprijediti, obećavati manje, a realizovati više. U tome, naravno, najveću odgovornost ima upravo vlast koja mora dokazati ne samo da je spremna prenijeti evropske standarde u zakonodavni okvir, već i da je spremna i sposobna te standarde i najbolje prakse primijeniti, a to zahtijeva i značajno drugačiji politički pristup nego što je bio do sada bio slučaj.

Promijeniti pregovaračku strukturu

Pregovarački proces je pratilo nekoliko manjih strukturalnih izmjena, ali se on dominantno oslanjao na hrvatski model.⁴ U pregovaračku strukturu je ugrađeno više mehanizama koji su trebali da osiguraju inkluzivnost i transparentnost, ali to nije funkcionisalo onako kako je zamišljeno što zahtijeva intervencije.

Na pozitivnoj ravni, treba naglasiti da nisu sve zemlje imale civilno društvo u pregovaračkim grupama. Crna Gora ima i to nominalno čini proces mnogo inkluzivnijim. Ipak, u praksi su identifikovani izazovi u dijelu suštinske participacije predstavnika civilnog društva, pristupa dokumentima, izgradnje povjerenja, dinamike rada, itd. Nedostatak inkluzivnosti podriiva učinkovitost ograničavajući komunikaciju i dragocjen doprinos civilnog društva u formulaciji ciljeva i mjera na osnovu kojih bi se mogla unaprijed procijeniti njihova izvodljivost, neophodni resursi i vrijeme za sprovođenje, ali i realna procjena uspješnosti koja dalje vodi novim mjerama.

Za jednu malu državu kakva je država, pregovaračku strukturu čini prilično veliki i birkokratizirani administrativni aparat koji danas, po podacima koje je istraživački

4 <http://media.cgo-cce.org/2019/11/Pregovaraacka-struktura-u-Crnoj-Gori-i-komparativna-iskustva-print-2.pdf>

tim dobio iz Kancelarije za evropske integracije Vlade Crne Gore, broji 909 članova radnih grupa iz svih sektora (Vlada, Skupština, NVO, akademska i poslovna zajednica, sindikati). Najveća je radna grupa za poglavlje 11 (Poljoprivreda i ruralni razvoj) koja ima 67 članova, a najmanja za poglavlje 21 (Transevropske mreže) sa 10 članova. Po podacima Vlade, uključeno je ukupno 282 predstavnika civilnog društva, a od 15 članova Pregovaračke grupe jedan je predstavnik akademske zajednice. U dijelu rodne dimenzije, 524 žene su članice radnih grupa, a od 15 članova Pregovaračke grupe šest su žene. Takođe, žene su na čelu 27 od 33 radne grupe za vođenje pregovora. Na političkoj ravni o pregovorima odlučuju muškarci, a oba dosadašnja glavna pregovarača su muškarci.

Nakon prvih sedam godina crnogorskih pregovora i promjena unutar same EU, kao i odnosa prema procesu proširenja, jasno je da je neophodna reorganizacija pregovaračke strukture i njenog načina rada. Ali ne tako što bi se tehnički dio procesa, čiji su nosioci inače odavno izgubili nekadašnji entuzijazam, dodatno kontaminirao političkim igrama. Naprotiv, tehnički dio treba da se pročisti od onih koji ne mogu da prate potrebnu dinamiku, a politička volja da se demonstrira u odnosu prema onima koji imaju kapacitet da nastave raditi taj posao i naravno – preko oslobađanja institucija kako bi same institucije radile profesionalno i nezavisno.

Nije lako ni kad na hartiji izgleda tako

Najveći dio procesa pregovora odnosi se na usklađivanje propisa čiji je krajnji cilj transformacija crnogorskih institucija i njihovo osposobljavanje da preuzmu obaveze koje proizilaze iz primjene zajedničkih evropskih pravila. Suštinski se pregovara samo u rokovima u kojima to Crna Gora može sprovesti. To znači da formalni pregled usvajanja zakonodavnih i strateških propisa daje samo dio slike o napretku pregovora, a taj dio je u dijelu javnosti stvorio zavaravajuće pozitivan utisak.

Naime, iako neka poglavlja izgledaju nezahtjevno „na papiru“ zapravo traže ozbiljna i dugoročna ulaganja. Na primjer, za poglavlje 18 – Statistiku predviđeno je usvajanje tek sedam dokumenata, pet zakonskih propisa i dva strateška plana. Koliko je rada neophodno da bi se MONSTAT osposobio da proizvodi podatke u obimu i kvalitetu neophodnom za funkcionisanje na nivou koji od njega zahtjeva saradnja sa EU institucijama mnogo bolje govori podatak da je za jačanje kapaciteta MONSTAT-a, u periodu 2014-2018. godine, bilo predviđeno zapošljavanje čak 50 novih službenika, odnosno uvećanje kapaciteta ove institucije za 50%.

Isto tako, uzorna dinamika u usvajanju propisa ne govori puno o kvalitetu njihove primjene, a u nekim slučajevima ni o kvalitetu samih propisa, na što su često ukazivale i kritičke orijentisane nevladine organizacije. To se najbolje vidi ako se uporede izvještaji o sprovođenju

Programa pristupanja Crne Gore EU, koji je svojevrsna interna mapa puta ka EU, sa godišnjim izvještajima EK o napretku Crne Gore u procesu pristupanja. Za razliku od Programa pristupanja, koji pruža samo taksativni pregled usvojenih dokumenata, izvještaji EK daju i sadržajnu ocjenu usklađenosti propisa i kapaciteta institucija za njihovu primjenu. U najvećem broju poglavlja, kritike EK se odnose na kvalitet primjene. Na primjer, prema izvještajima o realizaciji obaveza iz Programa pristupanja Crne Gore EU, u poglavlju 7 – Pravo intelektualne svojine Crna Gora je do kraja 2016. godine već usvojila sve planirane propise. Izvještaj Evropske komisije za 2016. godinu potvrđuje da je u zakonodavnom dijelu postignut dobar nivo usklađenosti sa evropskim pravilima, ali ističe i „ozbiljne izazove“ u primjeni zakona. Dalje, u nekim drugim poglavljima, uprkos mnoštvu usvojenih propisa ni formalna usklađenost zakona nije ocijenjena zadovoljavajućom. Tako je, na primjer, do kraja 2018. godine u oblasti socijalne politike i zapošljavanja usvojeno 29 zakona i podzakonskih akata i 16 strateških dokumenata, čime je skoro u potpunosti ispunjen prvobitni plan za četvorogodišnji period 2014-2018. Međutim, Crna Gora je tek 2016. godine predstavila Akcioni plan za postepeno usklađivanje pravne tekovine EU i izgradnju neophodnih kapaciteta u ovoj oblasti, a izvještaj Komisije za istu godinu je ovom poglavlju dao je veoma nisku ocjenu pripremljenosti, i upozorenje da „treba obezbijediti usklađenost zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU“. Slična je situacija i u oblasti poglavlja 8 – Konkurencija, gdje je usvojeno daleko više propisa od planiranih, ali se u izvještajima EK iz godine u godinu ponavljalo da Crna Gora mora da „završi usklađivanje zakona o kontroli državne pomoći“, a ovo poglavlje još nije ni otvoreno.

Drugim riječima, iako je koncipiran kao sveobuhvatan strategijski dokument koji omogućava praćenje aktivnosti na polju usklađivanja sa pravnom tekovinom EU, Program pristupanja sadrži ozbiljne manjkavosti koje onemogućavaju da se na osnovu njega donese kredibilan zaključak o tome koliko je Crna Gora odmakla u procesu pravne harmonizacije. Prvo, broj i sadržaj propisa kojim se različite oblasti usklađuju sa evropskim pravilima se redovno mijenja, bez ikakvog obrazloženja, pa je teško reći šta broj usvojenih propisa zaista predstavlja. Drugo, kao što se vidi iz primjedbi Evropske komisije, veliki broj usvojenih propisa ne znači nužno da je neka oblast i zaista usklađena sa evropskom pravnom tekovinom. Konačno, osim šturih podataka o broju zapošljenih, Program pristupanja nam ne govori ništa o pripremi i kapacitetu institucija da nove propise sprovedu.

Na nivou ključnih poglavlja 23 i 24 Crna Gora ima da 83 privremena mjerila koja mora ispuniti, i to 45 za poglavlje 23 i 38 za poglavlje 24. Prilikom razrade mjerila, Akcioni plan za poglavlje 23 predviđao je realizaciju 564 mjere, od čega 155 u oblasti pravosuđa, 146 u oblasti borbe protiv korupcije, 243 u oblasti temeljnih prava i 20 u oblasti saradnje sa nevladinim organizacijama. Civilno društvo je i prilikom usvajanja ovog dokumenta dovodilo u pitanje adekvatnost metodološkog okvira, (ne)realnost rokova u odnosu na osnovu sa koje se kreće, ali i činjenicu da nije napravljena nikakva finansijska procjena koliko će zapravo koštati proces ispunjavanja obaveza i kako će se to finansirati.

Nakon dvije godine primjene, krajem 2015. godine, urađena je revizija Akcionog plana i tom

prilikom su detaljnije razrađene mjere za prevenciju korupcije u oblastima od posebnog rizika, tj. javne nabavke, privatizacija, obrazovanje, zdravstvo, lokalna samouprava i policija. Operativni dokument koji sadrži još 62 specifične mjere za ove oblasti je dodat Akcionom planu kao aneks, čime je ukupan broj predviđenih mjera porastao na 626. Vladini izvještaji o realizaciji ovog akcionog plana su uvijek bilježili značajno veći stepen učinkovitosti nego izvještaji relevantnih nevladinih organizacija. Pri tom, treba naglasiti da je u zvaničnim izvještajima stajalo i da se više od trećine mjera realizuje „u kontinuitetu“ ili da su „djelimično realizovane“ čime je dodatno otežana objektivna procjena. Naznaka da se nešto „sprovodi u kontinuitetu“ može značiti da je za sprovođenje tih mjera neophodan

duži vremenski period, ali i da je njihova primjena započeta pa obustavljena. Iako je činjenica da je za neke mjere potrebno vrijeme da zažive, definisanje ciljeva tako da je nemoguće procjeniti kada je dati cilj dostignut ne uliva povjerenje u napore Vlade da reforme budu decido i do kraja sprovedene. Takođe, čak i onim oblastima u kojima su predviđene mjere, po izvještajima Vlade, u potpunosti realizovane često su stizale kritike koje se tiču kvaliteta sprovedenih reformi, i još češće njihovog stvarnog učinka. U posljednjem periodu, i u Vladi priznaju da je ovaj Akcioni plan prevaziđen ali se nije pristupilo izradi novog dokumenta.

Najpouzdaniji izvor tako ostaju godišnji izvještaji Evropske komisije, u kojima se u glavnim crtama daje opšti opis i ciljevi zajedničkih evropskih pravila unutar svakog poglavlja, okvirna ocjena ukupne pripremljenosti crnogorskog pravnog i institucionalnog okvira da ta pravila sprovede, uz ocjena napretka ili izostanka tog napretka u prethodnih godinu dana. Ta ocjena napretka odnosno ispunjavanja preuzetih obaveza nije ništa drugo do ocjena kredibiliteta države. Posljednji godišnji Izvještaji EK ukazuje na poljuljani kredibilitet Crne Gore u pregovorima⁵.

U 28 pregovaračkih poglavlja bilježi se *ograničen napredak*, a za godinu dana smanjio se i broj poglavlja u kojima je ranije bio konstatovan dobar napredak. Iako su mnogo puta vlasti najavljivale, nisu stigla završna mjerila za poglavlja 23 i 24, jer preuzeti domaći zadaci, odnosno privremena mjerila, nisu ispunjeni.

Sve reformisati da bi sve ostalo isto

Ono što je zajedničko kritikama na dosadašnji tok realizacije obaveza preuzetih u procesu pregovora je ocjena da se reforme sprovode većinom na papiru, a vrlo malo u stvarnosti. Dobar primjer je Agencija za borbu protiv korupcije (ASK), koja nije prva institucija formirana u svrhu preveniranja i borbe protiv korupcije u protekloj deceniji. Ali, sve su to uvijek pratile zakonodavne izmjene, zapošljavanje ljudi, obuke, pa nove strategije i planovi formiranja novih institucija. Upravo ASK, koja je trebalo da bude najfunkcionanije rješenje, u najnovijim izvještajima bilježi i najstrožije ocjene EK.

5 <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-montenegro-report.pdf>

Poglavlje	Datum otvaranja	Datum privremenog zatvaranja	Ocjena iz Izvještaja EK za Crnu Goru za 2019.
1 – Sloboda kretanja robe	20.06.2017.		Ograničen napredak
2 – Sloboda kretanja radnika	11.12.2017.		Ograničen napredak
3 – Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga	11.12.2017.		Dobar napredak
4 – Sloboda kretanja kapitala	24.06.2014.		Ograničen napredak
5 – Javne nabavke	18.12.2013.		Ograničen napredak
6 – Privredno pravo	18.12.2013.		Ograničen napredak
7 – Pravo intelektualne svojine	31.03.2014.		Dobar napredak
8 – Konkurencija			Ograničen napredak
9 – Finansijske usluge	22.06.2015.		Ograničen napredak
10 – Informatičko društvo i mediji	31.03.2014.		Nema napretka
11 – Poljoprivreda i ruralni razvoj	13.12.2016.		Dobar napredak
12 – Bezbjednost hrane, veterinarstvo i fitosanitarni nadzor	30.06.2016.		Dobar napredak
13 – Ribarstvo	30.06.2016.		Ograničen napredak
14 – Saobraćajna politika	21.12.2015.		Ograničen napredak
15 – Energetika	21.12.2015.		Ograničen napredak
16 – Porezi	30.03.2015.		Ograničen napredak
17 – Ekonomija i monetarna unija	25.06.2018.		Ograničen napredak
18 – Statistika	16.12.2014.		Ograničen napredak
19 – Socijalna politika i zapošljavanje	13.12.2016.		Ograničen napredak
20 – Preduzetništvo i industrijska politika	18.12.2013.		Ograničen napredak
21 – Trans-evropske mreže	22.06.2015.		Ograničen napredak
22 – Regionalna politika i koordinacija strukturalnih instrumenata	20.06.2017.		Ograničen napredak
23 – Pravosuđe i temeljna prava	18.12.2013.		Ograničen napredak
24 – Pravda, sloboda i bezbjednost	18.12.2013.		Ograničen napredak
25 – Nauka i istraživanje	18.12.2012.	18.12.2012.	Ograničen napredak
26 – Obrazovanje i kultura	15.04.2013.	15.04.2013.	Ograničen napredak
27 – Životna sredina	10.12.2018.		Ograničen napredak
28 – Zaštita potrošača i zdravlja	16.12.2014.		Ograničen napredak
29 – Carinska unija	16.12.2014.		Ograničen napredak
30 – Vanjski odnosi	30.03.2015.	20.06.2017.	Ograničen napredak
31 – Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika	24.06.2014.		Ograničen napredak
32 – Finansijski nadzor	24.06.2014.		Ograničen napredak
33 – Finansijske i budžetske odredbe	16.12.2014.		Ograničen napredak

Prosječna ocjena za 33 poglavlja je minimalni napredak ili brojčano izraženo 3.09⁶, a uporedni nalazi Instituta alternativa, koji to mjeri godinama, ukazuju da je ta brojka najmanja od 2015, odnosno u posljednja četiri izvještajna perioda⁷.

Izvor: Institut alternativa

Pregovarački proces je zahtijevan, koliko tehnički toliko i politički, jer ulazi u suštinu funkcionisanja države i trebalo bi da u konačnici mijenja svakodnevni život građana na bolje. Uslovi se dobro znaju, na njih je država dobrovoljno pristala kad je podnijela aplikaciju za kandidaturu. Postoje dva načina da se sprovedu tražene reforme – da se to uradi valjano ili da se simulira. U crnogorskom slučaju napredak ide veoma sporo u svemu što je izvan tehničke ravni, jer je na političkoj ravni prevagnuo pristup simuliranja reformi, a posljedično i pozitivni efekti za građane su daleko manje vidljivi nego što bi nakon sedam godina morali biti.

EU učiniti jasnom i bližom građanima

Proces integracija ne smije biti proces iznevjerenih očekivanja. Neke brojke opominju da sada postoji ta tendencija. U julu 2012.godine, nakon otvaranja pregovora sa EU, na pitanje kako bi glasali ako bi se te nedjelje održao referendum za članstvo Crne Gore u EU 71% građana Crne Gore je to podržalo. Na isto pitanje u junu 2019.godine, podršku članstvu CG EU bi dalo 57% tih istih građana i građanki.

⁶ Za ocjenjivanje se koristila skala po kojoj je – nazadovanje =1, bez napretka = 2, ograničen napredak = 3, dobar napredak = 4, vrlo dobar napredak =5. IA je prosječnu ocjenu izvukao kao zbir vrijednosti za sva 33 pregovaračka poglavlja uzimajući ocjene EK kroz ovaj brojčani izraz

⁷ <https://institut-alternativa.org/izvjestaj-evropske-komisije-u-brojkama-sve-manje-napretka/>

Jedno od ključnih obećanja prilikom otvaranja pregovora bilo je da će taj proces postati mnogo opipljiviji i životniji. Da bi se to desilo, međutim, neophodno je unaprijediti komunikaciju i same pregovore učiniti znatno inkluzivnijim i komunikativnijim u odnosu prema građanima.

Pošto je malo vjerovatno da će u brzom vremenskom periodu Crna Gora i u jednom poglavlju uspjeti da postigne dovoljan napredak da zasluži najvišu ocjenu potpune usklađenosti sa *acquis-om*, bilo bi mnogo korisnije definisati par krupnijih srednjoročnih ciljeva unutar svake oblasti. U otvorenim poglavljima takva mjerila već postoje, odnosno definisana su u saradnji sa Evropskom komisijom. Bolja uključenost drugih zainteresovanih strana u detaljno razrađivanje ovih mjerila u pojedinačne aktivnosti, zajedničko definisanje ciljeva i bolja komunikacija u pogledu analiza i ocjena postignutog bi dovele do većeg konsenzusa u evaluaciji napretka Crne Gore, a posljedično to bi omogućilo građanima mnogo bolji uvid u značaj postignutih reformi, ali i izazove koji predstoje.

Komuniciranje evropskih integracija više ne može da bude na opštem i tehničkom nivou u smislu sadržaja poruka, već mora biti dominantno vezano za konkretna pitanja i promjene koje u odnosu na građane donosi pregovarački proces.

Priznati grijehe i zasukati rukave

Proces integracija ne smije više služiti za prikrivanje nedovoljne unutrašnje posvećenosti reformama. Taj narativ vlasti koja, u posljednjem periodu, često i sa najviših adresa pokušava u krizi EU pronaći alibi i za nedopustivu regresiju u nekim oblastima nije neočekivan ali je neprihvatljiv. Naime, kako odmiču pristupni pregovori treba da lome monopole moći i da uvode regule koje važe za sve jednako. Oni koji pružaju najjači otpor reformama u strukturi i oko strukture vlasti, tzv. veto igrači, bore se kako da zadrže te monopole moći tako i da sebe sačuvaju od procesuiranja, jer nije malo toga što su stekli ili uradili na nezakonit način i uz štetu za javni interes.

Crna Gora je daleko od odlikaša u ovom procesu i novi pristup treba da počne od priznanja ove činjenice. Za ovo najveću odgovornost nosi izvršna vlast, kao nosilac samog procesa pregovora, koja je taj proces stavila iza partijskog i partikularnog interesa. Ne malu odgovornosti ima i zakonodavna i sudska vlast.

Pored toga, u dosadašnjem toku pregovora su konstatovani izazovi koji se odnose na: nedostatak koordinacije i komunikacije institucija, ali i sinergije svih pregovaračkih struktura, neizgrađene administrativne kapacitete i nemotivisanost kadrova koji su uključeni u proces, nedostatak specijalističkih znanja i odlazak kvalifikovanih kadrova zbog loših uslova i dominacije partijskog zapošljavanja i napredovanja, selektivna primjena usvojenih propisa, samoisključenost Skupštine, nedovoljna inkluzivnost i transparentnost procesa, donošenje odluka iza „zatvorenih vrata“, nedovoljna i nedekvatna komunikacija sa javnostima, ograničena saradnja sa civilnim društvom, a posebno sa kritički orijentisanim NVO koje imaju i najveći kapacitet da doprinesu samom procesu pregovora.

Da bi se proces revitalizovao i kvalitativno unaprijedio, neophodno je da se nađe vezivno tkivo i razlike unutar zainteresovanih strana u Crnoj Gori. To će biti jedno od najznačajnijih mjerila u demokratizaciji i evropeizaciji crnogorskog društva. I to ne briselsko, nego crnogorsko mjerilo koje unutar države Crne Gore treba da se

odredi i na kojem bi dosljedno morali svi raditi. To uključuje otvaranje sistema za pluralizam mišljenja, a samim tim i za kvalitet koji je potisnuo partijsko-klijentelistički inženjering, nedvosmisleni političku volju da se ovaj proces izvede valjano, pa i uz žrtve koje to nosi za određene strukture. Jedino takvim pristupom i suštinskim sistemskim reformama koje prate mjerljivi rezultati sa realno postavljenim rokovima, procjenu administrativnim i finansijskih resursa, i uz efektivnu demonstranciju tog novog pristupa Crna Gora ima šansu da sačuva „svoj obraz“ u pregovorima i dobije potrebnu političku, tehničku i finansijsku podršku za dalju suštinsku demokratizaciju i evropeizaciju.

EU finansira, rezultata još nema

Evropska unija ovaj proces pomaže politički, tehnički i finansijski.

Na finanskoj ravni, za Crnu Goru je tokom finansijske perspektive 2007-2013 (IPA I) opredijelila 235 miliona eura pomoći za pet komponenti: 1) podrška tranziciji i jačanje institucija (165.1 miliona eura), 2) prekogranična saradnja (30 miliona eura), 3) regionalni razvoj (22,3 miliona eura), 4) razvoj ljudskih resursa (4,8 miliona eura). Ovom treba dodati i horizontalna izdvajanja u iznosu od 12,7 miliona eura kroz programe Tempus, Saradnju u oblasti nuklearne bezbjednosti i zaštite od jonizirajućeg zračenja, Instrument za civilno društvo i Regionalni stambeni fond. Samo za oblast vladavine prava iz ovih fondova je u periodu od 2007. do 2013.godine utrošeno 32, 700,000 eura, a upravo tu Crna Gora i danas ima najmanje rezultata. Kroz finansijsku perspektivu 2014-2020 (IPA II), Crnoj Gori je opredijeljeno 278,5 miliona eura. Kada se uzme period od otvaranja pregovora, od 2012. do 2020. godine, ukupna bespovratna podrška EU Crnoj Gori je 340.1 miliona eura.

Ekonomski kontekst pregovora sa EU – kassica puna rupa

Da je funkcionalna vladavina prava važna i za ekonomski kontekst ukazuju i crnogorske brojke. U periodu od otvaranja pregovora sa EU, odnosno od 2012. do 2019.godine, suprotno očekivanjima, u Crnoj Gori se bilježi pad životnog standarda prosječnog građanina i to se ne može prikriti nikakvim statističkim rastom drugih vezanih pokazatelja.

Crna Gora ima malu i otvorenu ekonomiju koja je tipična za tranzicionu zemlju osjetljivu na spoljašnje uticaje zbog svoje veličine i oslanjanja na prilive kapitala iz inostranstva kako bi proizvela ekonomski rast. Njena ekonomija je koncentrisana u svega nekoliko sektora (turizam, energija i metalska industrija), zavisna od spoljašnjeg finansiranja i trpi zbog rigidnog tržišta rada, deficitarnog penzionog sistema i visokih rashoda predimenzioniranog javnog sektora.

Brojni ekonomski pokazatelji ne ulivaju nadu da će se ekonomska slika u dogledno vrijeme popraviti. Država sa svega 622.000 stanovnika, bogata prirodnim i ekonomskim resursima, po zvaničnim podacima, na kraju 2018.godine imala je stopu nezapošljenosti od 16%.

Posebno je zabrinjavajuća visoka nezapošljenost među mladima (34%) koji vide sve manje perspektiva za dogledno rješavanje svojih egzistencijalnih pitanja, a što posljedično utiče i na brzorastući tihi trend odlaska mladih iz Crne Gore ili rast onih koji žele otići.

Nadalje, ekstremno visok deficit platnog bilansa u kombinaciji sa galopirajućim rastom javnog duga doveo je do suštinskog gubitka ekonomske samostalnosti države. Danas na nju dominantno utiču međunarodne finansijske institucije i kreditori čiji je glavni mandat uvođenje fiskalnog prilagođavanja, a što u prevodu znači snižavanje troškova glomaznog državnog aparata nezavisno od toga kako će se te mjere odraziti na prosječnog građanina. Tinjajuća ali uporna inflacija, koja je za prethodnih sedam godina bila dva puta veća od rasta plata i pet puta veća od rasta penzija, smanjuje kupovnu moć prosječnog građanina Crne Gore nagrizajući njegovu ionako krhku ekonomsku supstancu.

Partijsko-državni aparat jede državu

Uprkos deklarativnom zalaganju da je Crna Gora ekonomija u kojoj država ne igra značajnu ulogu, glavne poluge ekonomske moći ostaju u državnom aparatu. Naime, volumen plata i penzija koji se finansiraju iz državnog budžeta iznosi 900 miliona eura na godišnjem nivou. Istovremeno, dodatnih pola milijarde eura se iz državnog

budžeta godišnje opredjeljuje za javne nabavke. Evidentno je prisutan snažan državni intervencionizam kroz izdavanja (a u nekim slučajevima i plaćanja) garancija za državne, ali i privatne, kompanije koje ne prati ozbiljno restrukturiranje njihovog poslovanja.

Kompanije u državnom vlasništvu, uz mali broj izuzetaka, uglavnom služe za udomljavanje aktivista vladajuće strukture političkih partija. Posljedično, takvi kadrovi odgovornost osjećaju i demonstriraju uglavnom prema partiji iz koje dolaze, a uz vidljivo odsustvo posvećenosti prema preuzetim obavezama i javnom interesu. Tako strukturirana i prekomjerna zapošljenost u kompanijama u državnom vlasništvu sa sobom povlači visoke troškove plata, koji u kombinaciji sa niskom produktivnošću rada, neefikasnošću i hroničnim nedostatkom novca, dovodi do stagnacije i nazadovanja kompanija, ali i ograničenja za prijeko potrebne investicije.

Kad je riječ o zapošljavanju u državnoj administraciji, sistem obrazovanja i tržište rada su još marginalizovaniji u odnosu na interese političkih partija. Naime, realizacija partijskih koalicionih sporazuma je u najvećoj mjeri zamijenila kriterijum kompetentnosti prilikom odabira rukovodećeg i operativnog kadra a što svoj odraz ima i na kvalitet adresiranja ekonomskih izazova u procesu pristupanja EU. Treba naglasiti da u državnoj upravi postoji veliki broj profesionalaca koji veoma odgovorno obavljaju svoj posao. Međutim, u tako postavljenom sistemu, nažalost, najveću korist izvlače brojni i neutemeljeno ambiciozni kadrovi koji su pravovremeno razumjeli da im pripadnost političkoj partiji, bespogovorna lojalnost i strateško ćutanje garantuju trajno zaposlenje, napredovanje u karijeri i aboliranje od bilo kakve odgovornosti prema poslu koji obavljaju.

Veliko ograničenje predstavlja i činjenica da je ekonomska struka u Crnoj Gori, u najvećoj mjeri, preuzimala zvanične stavove Vlade umjesto da bude korektivni faktor i nepresušni izvor konstruktivne kritike. Upozorenja o problemima u crnogorskoj ekonomiji, na bazi naučno utemeljenih analiza uz konstruktivnu kritiku, samo su sporadično evidentirana od lokalnih aktera u Crnoj Gori a i takva po pravilu odbijana od strane Vlade. Tako najsnažnija kritika nacionalne ekonomske politike dolazi od međunarodnih finansijskih institucija koje prate ekonomske pokazatelje i predstavljaju jedini korektivni faktor sa uticajem na donosiocne odluke.

Iskrivljena ogledala

Aktuelna Vlada Crne Gore je na početku mandata 2017. godine, prema riječima premijera Markovića u intervjuu RTCG⁸, bila pred aranžmanom sa MMF-om, koji bi uzrokovao priznanje da je ekonomska situacija u državi alarmantna. Upravo na insistiranje MMF-a,

8 <http://rtcg.me/tv/emisije/informativni/izdvajamo/197624/intervju-premijer-crne-gore-dusko-markovic.html> (5:25 do 6:25)

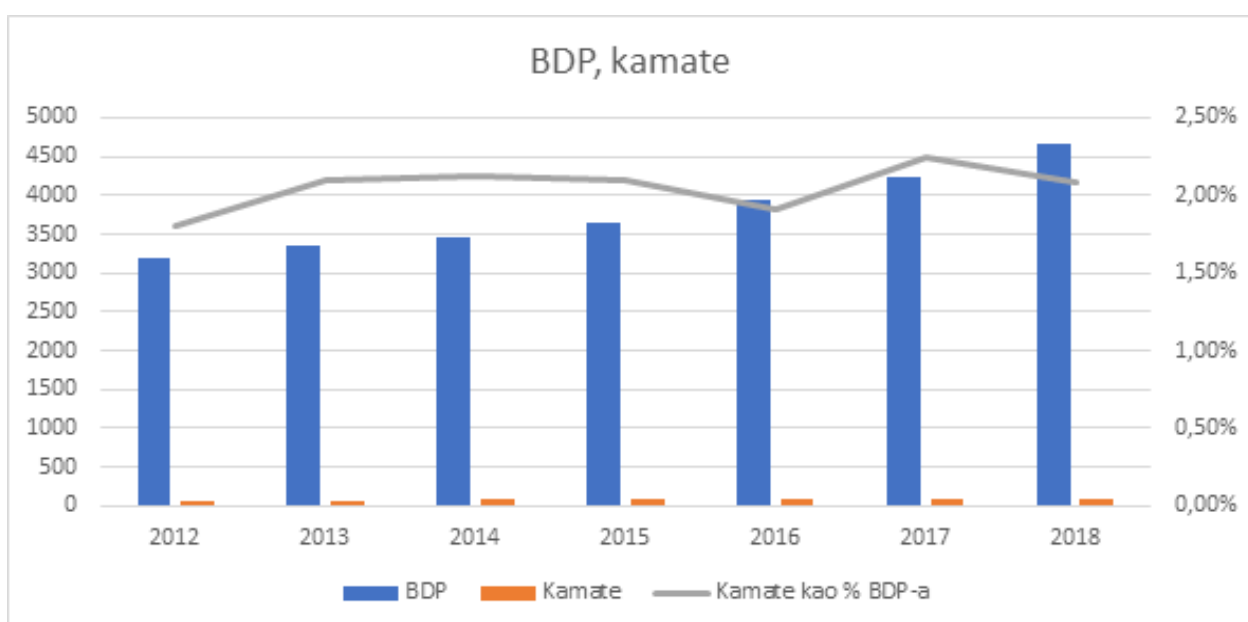
Vlada je donijela teške i nepopularne mjere, poput povećanja stopa PDV-a, zadržavanja tzv. kriznog poreza, kao i zamrzavanja rasta plata i penzija.

Teška socio-ekonomska situacija u zemlji se zvanično negira, a istovremeno postaje sve složenija u posljednjih sedam godina. To ima svoj izraz i u planskom i sistematskom predstavljanju pažljivo biranih i definisanih poluinformacija i sirovih brojki o rastu određenih indikatora.

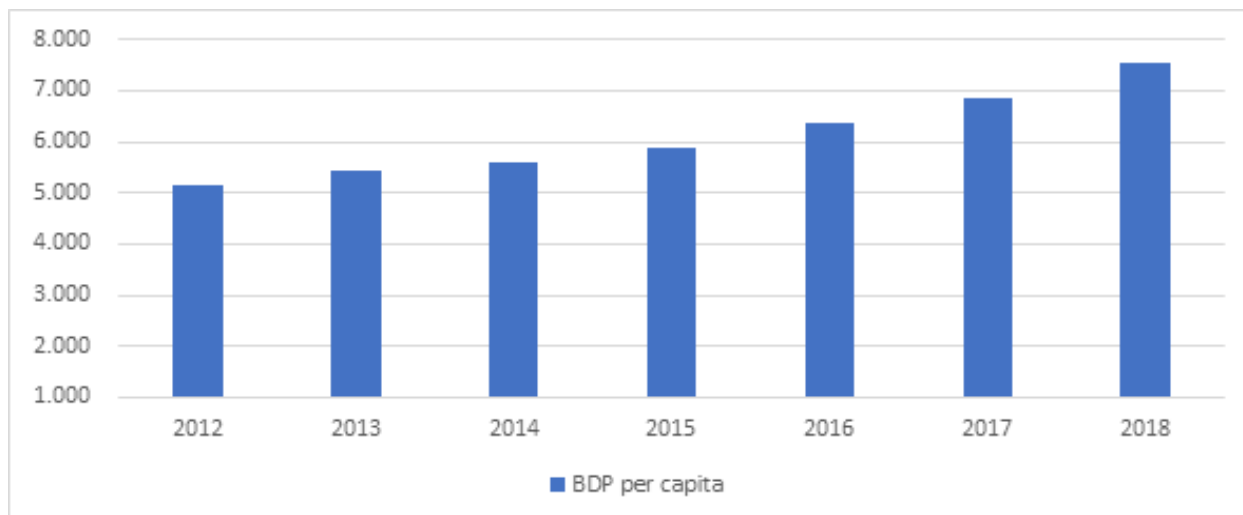
Ukoliko uzmemo u obzir širu sliku crnogorske ekonomije stvari stoje sasvim drugačije od onog što bi bilo površno čitanje saopštenja Vlade bez osvrta unazad i uparivanja podataka.

Tako se javni dug Crne Gore u posljednjih sedam godina gotovo udvostručio, jer je povećan sa 1,7 milijardi na 3,26 milijarde eura. To znači da je 2019.godinu svaki građanin dočekaao dva puta zaduženiji nego prije sedam godina. Istovremeno, plata mu je povećana za 5%, a penzija za svega 2%.

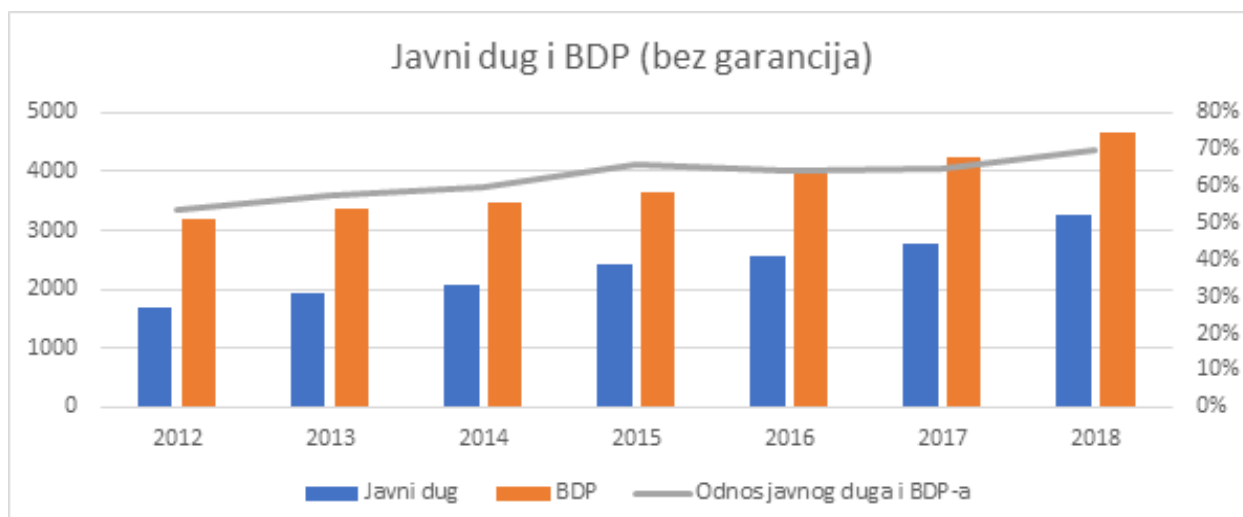
U svijetlu nove nadolazeće svjetske ekonomske krize, posebno brine podatak da je na kraju 2018. godine javni dug Crne Gore sa garancijama iznosio 80% BDP-a, što je značajno povećanje u odnosu na 2012. godinu, kada je iznosio 61% BDP-a. Dodatno, Crna Gora nema nikakav mehanizam ublažavanja uticaja krize na domaću ekonomiju koja je izuzetno osjetljiva na spoljne tokove.

Odnos javnog duga i kamate 2012 – 2018.

Javni dug po glavi stanovnika 2012 – 2018.

Javni dug i BDP (bez garancija) 2012 – 2018.

Rast BDP-a je naglasio jaz između bogatih i siromašnih građana, a što prati kontinuirano siromašenje srednje klase.

Penzioni sistem u posljednjih sedam godina biljezi konstantan deficit, koji ipak ima trend opadanja. Odnos broja zapošljenih i broj penzionera se blago povećao (sa 1,57 na 1,67 od 2012. do 2018.) ali je taj odnos i dalje daleko od poželjnih vrijednosti (tri zapošljena na jednog penzionera) koje garantuju dugoročnu stabilnost penzionog sistema.

Siva ekonomija i dalje predstavlja ogroman problem za javne finansije jer čini između 30 i 40% BDP-a. Iako su u skorije vrijeme uočeni napori bolje naplate poreza, nesumnjivo je

dug put do kanaliziranja prihoda od poreza iz sive ekonomije u legalne tokove.

U posmatranom sedmogodišnjem periodu, dva puta je povećan porez na dodatu vrijednost i uveden je krizni porez, što predstavlja direktan udar na budžet prosječnog građanina. Istovremeno se bilježi trend povećanja stope mortaliteta i pad stope nataliteta. Takođe, intenzivirane su unutrašnje migracije (gravitiranje prema centralno dijelu), a naročito spoljašnje migracije (iseljavanje iz države) koje prijete da na duži rok poremete demografsku strukturu stanovništva. Uprkos investicionim ulaganjima u nove škole i vrtiće, kao i obnavljanja zdravstvenih objekata, odliv kvalitetnog kadra iz prosvjete i zdravstva se intenzivira zbog stagnacije plata i pada životnog standarda. Ukoliko poboljšanje obrazovne i zdravstvene infrastrukture ne prati i poboljšanje životnog standarda zaposlenih u ovim sektorima dugoročno slijede nepovratni procesi odlaska najboljih kadrova iz ovog segmenta društva, a što dalje prijete opštem padu kvaliteta života.

	2012	2018
Stopa nataliteta	12	11,7
Stopa mortaliteta	9,5	10,5
Stopa nezapošljenosti	13%	15%
Broj nezapošljenih	31.232	41.378
Prosječna plata	487 EUR	511 EUR (porast od 4,9% ili 24 EUR)
Prosječna penzija	279 EUR	285 EUR (porast od 2,1% ili 6 EUR)
Plate iz budžeta	407 miliona EUR	Preko 500 miliona EUR
Inflacija		Porast od 13%
Krediti stanovništva	800 miliona EUR	1,25 milijardi EUR
Broj penzionera	121.664	130.240
BDP	3,2 milijarde EUR	4,7 milijarde EUR

Poređenje različitih parametara od 2012. do 2018. (Izvori: CBCG, Ministarstvo finansija, MONSTAT, Poreska uprava)

Ovo ukazuje da prosječan građanin Crne Gore na kraju 2018. zapravo može kupiti manje nego 2012. godine.

Vlada je u proteklih sedam godina dio poreskih potraživanja naplaćivala imovinom prenaduvane vrijednosti koja mahom nije u funkciji, dok su se troškovi zakupa poslovnih prostora u kojima je smještena javna administracija povećavali.

Kreditni rejting države je smanjen što je uzrokovalo teže zaduživanje i veće kamatne stope koje se plaćaju na državne obveznice.

Pokrivenosti uvoza izvozom ostaje na konstantno niskom nivou i iznosi 16%, što je jedan od najgorih pokazatelja u svijetu.

Broj stečajeva se od 2012. godine drastično povećao, a vlasnici ovih kompanija kreativno koriste rupe u zakonu da registruju nove kompanije, čime se povećava poslovni hazard u privrednom sistemu države.

Veliki dio privredne aktivnosti se obavlja kroz kompenzacije, čime se ugrožava likvidnost brojnih privrednih subjekata.

U periodu od otvaranja pregovora, uslijed povoljnog poreskog tretmana (niže cijene komunalija), otvoren je značajan broj kondo hotela koji se zapravo nalaze u stambenim objektima u kojima se veći dio objekta prodaje na tržištu u vidu stanova, čime investitor ubira dodatnu zaradu na štetu državnog budžeta.

Crnogorska privreda je slabo konkurentna, prvenstveno zbog skromnog izvoza i sistematskog urušavanja proizvodnih i prerađivačkih kapaciteta. Crna Gora je prepoznata kao sirovinška baza iz koje se uvoze sirovine koje se, nakon sekundarne i/ili finalne obrade (proizvodi koji nose veće marže), vraćaju na crnogorsko tržište po višestruko većim cijenama.

Takođe, uporno se uvoze ogromne količine prehrambenih proizvoda i pića koje u ne malom broju slučajeva mogu proizvoditi u Crnoj Gori. I dok deficit u ovim kategorijama konstantno raste, državni agrobudžet se uvećava, što može značiti ili nenamjensko trošenje sredstava ili promašene investicije u poljoprivredne kapacitete.

Sistem javnih nabavki, u kojima se može dogoditi da se konkurenti žale na banalnosti, poput selotejp trake, predstavlja veliki izvor sistemske korupcije kroz koju se direktno kontroliše tok novca za unaprijed odabrane i poželjne ponuđače, a što vodi padu

Račune na kasi ne plaća statistika

Pokušajte zamisliti sljedeću situaciju: nalazite se pred kasom u prodavnici sa korpom proizvoda koju tek treba da platite. Postoji jedan mali problem: ukupan račun iznosi 14,5 EUR a imate svega 10 EUR u džepu. Ipak, samouvjerenim glasom saopštavate radniku za kasom: „Znate, stopa rasta BDP-a u Crnoj Gori za period 2012 – 2018. godine iznosila je 45%, što znači da je svaki stanovnik Crne Gore danas bogatiji za 45% nego prije sedam godina. Drugim riječima, mojih 10 EUR ne vrijedi 10 EUR kao 2012. godine, već vrijede 45% više – 14,5 eura. I tako ću da ja platim ovaj račun. Doviđenja, hvala puno i vidimo se opet!”

Nema sumnje da bi vas radnik na kasi posmatrao čudno, ali i da vam ne bi dozvolio da izađete iz prodavnice a da ne platite cijelih 14,5 EUR, koliko zapravo iznosi vaš račun.

Znači, stopa rasta BDP-a (bruto društveni proizvod) je suvi statistički podatak koji nema velike veze sa životnim standardom prosječnog građanina Crne Gore. Računi se, naravno, ne plaćaju imaginarnim statističkim rastom, već realnim novcem (koji dolazi iz plata, penzija i ostalih priliva). Problem nastaje kada vas konstanto ubjeđuju u suprotno – da Vam je životni standard bolji zbog rasta BDP-a.

I to je ključni problem crnogorske ekonomije na mikro nivou – pad životnog standarda prosječnog građanina Crne Gore u periodu od otvaranja pregovora sa EU (2012. godina) do danas.

konkurentnost privrede, kvaliteta radova i usluga.

Podrška neprofitabilnim kompanijama u državnom vlasništvu predstavlja sve vidljiviji problem za otvaranje poglavlja 8 – Konkurencija. Konstantno i netransparentno "sipanje" novca građana Crne Gore u državnu kompaniju *Montenegro airlines* predstavlja teško premostiv problem za Vladu i na putu ka EU. Nema sumnje da je *Montenegro airlines* važan za ukupnu turističku privredu (35% svih turista koji dođu u Crnu Goru dolaze upravo *Montenegro airlines*-om), ali ova kompanija, kojom se decenijama nedomaćinski upravlja, indirektno koči i otvaranje poglavlja 8.

Bankarski sistem je najbolji dio ekonomskog sistema Crne Gore, prvenstveno zbog snažnog prisustva banaka iz zemalja EU, koje drže najveći dio kreditnog i depozitnog portfolia. Ipak, upozoravajući je trend pada kreditiranja privrede, što se konstatuje i u Izveštaju EK o Crnoj Gori za 2018. godinu: „Nizak rast kredita pravnim licima rezultat je izbjegavanja rizika kod banaka čemu su uzroci, između ostalog, slaba spremnost firmi da investiraju, nedostatak standardizovanog finansijskog izvještavanja, loša djelotvornost sudskog sistema i praznine u podacima iz kreditnog registra”⁹. Drugim riječima, banke kreditiraju potrošnju, dok se investicije u razvoj privrede stavljaju u drugi plan.

Usljed rasta javnog duga, pribjegava se brzim i kontraverznim rješenjima za njegovo smanjenje (valorizacija Aerodroma Crne Gore kroz koncesioni aranžman). Iako će donijeti kratkoročne koristi u vidu smanjenja javnog duga, dugoročno uzevši ovakav pristup vodi do nemogućnosti da se vodi racionalna i održiva ekonomska politika u strateški važnim granama domaće ekonomije.

	2012	2018
Ukupan broj kompanija	19.374	27.000
Broj stečajeva	270	556, a 2017. godine 664 stečaja
Broj blokiranih kompanija	3.000 (preko 10.000 EUR)	17 940
Kreditni rejting	Ba3, spekulativan	B1 pozitivan, spekulativan
Depoziti u bankama	1,98	3,469
Kreditni	2,341	2,929
Deficit platnog bilansa	1,26 milijardi EUR	2 milijarde EUR
Potrosnja električne energije u industriji	2.000 GWh	760 GWh
Dug sa garancijama u odnosu na BDP	63%	88%
BDP	3,2 milijarde EUR	4,7 milijarde EUR
Izvoz	366 miliona eura	400 miliona EUR
Uvoz	1,8 milijardi EUR	2,55 milijardi EUR

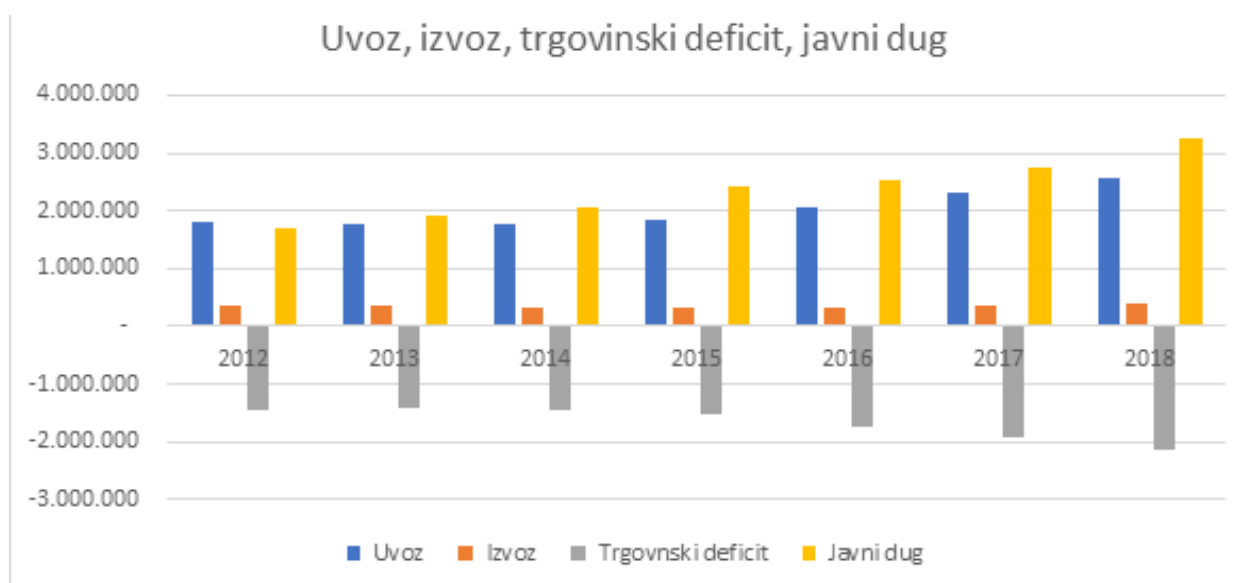
⁹ <https://www.eu.me/mn/pregovori-o-pristupanju/dokumenti-pregovori/category/57-izvjestaji-o-napretku#>

Ukupan deficit platnog bilansa 2006 – 2018.	Uvezeno je 25,3 milijardi EUR a izvezeno 4,8 milijardi EUR = neto uvoz preko 20 milijardi EUR Prvi put u 2018. godini zabilježen je deficit preko 2 milijarde EUR	
Pokriće uvoza izvozom	2006. - 30%, 2012. - 20%, 2018. - 16%	
Prihodi od turizma (preciznije direktni i indirektni doprinos turizma)	700 miliona EUR	1 milijarda EUR
Prosječne plate u turizmu	383 EUR	388 EUR

Poređenje različitih ekonomskih parametara od 2012. do 2018. (Izvori: CBCG, Ministarstvo finansija, MONSTAT, Poreska uprava)

	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018
Investicije u kompanije i banke	212,713	76,255	80,353	349,199	175,366	228,846	337,248
Interkompanijski dug	162,503	188,808	230,272	255,195	186,880	247,982	300,090
Nekretnine	226,238	201,983	180,993	141,089	133,054	147,172	182,605
Ostalo	32,239	12,146	6,466	11,952	191,853	35,233	23,158
Ukupan priliv	633,695	479,191	498,084	757,435	687,154	659,233	843,101
Ukupan odliv	172,104	155,313	144,144	138,161	315,586	174,900	515,526
Neto SDI	461,591	323,879	353,940	619,274	371,568	484,332	327,575

Strane direktne investicije 2012 - 2018

Odnos izvoza robe i javnog duga, trgovinski deficit 2012 – 2018.

Tovar na grbači budućim generacijama

Kada se uzmu u obzir realne brojke, jasno je da crnogorska ekonomija opstaje zahvaljujući enormnom porastu javnog duga koji će otplaćivati ne samo sadašnje nego i sve buduće generacije, a simuliranje ekonomskih reformi je sve očiglednije.

Crnogorske ekonomske neracionalnosti i loši ekonomski odnosi se isuviše dugo označavaju kao tranzicija, a većina građana ne ulazi u dublju analizu što odgovara i donosiocima odluka.

Kako vrijeme prolazi, postaje jasnije da su potrebni temeljni rezovi u privrednom sistemu. Glavni ali ne i jedini uzroci zabrinjavajućeg stanja u ekonomiji Crne Gore su kontinuirano visoka tekuća potrošnja (potrošnja države) i ogromno zaduživanje za finansiranje ekonomski neisplative prioritetne dionice auto puta Bar - Boljare.

Loši domaćini

Vlada u svom dokumentu *Program ekonomskih reformi za period 2019-2021. godine*, predviđa skroman rast plata od svega 0,5% godišnje, pravdajući takav pristup čuvanjem makroekonomske stabilnosti i konsolidacijom javnih finansija. Pri tom se izbjegava navesti da je do pogoršanja javnih finansija došlo tekućom potrošnjom i zbog kredita za jednu dionicu autoputa.

Prosječan budžetski deficit u posljednjih sedam godina je iznosio čak 5,3% godišnje, što je izuzetno visoko, posmatramo u sklopu ostalih makroekonomskih pokazatelja. Tekuća potrošnja se odnosi na kontinuirano finansiranje glomazne javne administracije čija se reforma odlaže u nedogled, dok se budžet Fonda PIO konstatno dotira. Zbog složene socijalne i političke situacije u državi, usvojen je princip da svi podjednako dijele trošak glomazne administracije po principu uravnilovke koja favorizuje prosječnost. Samim tim, prosječan državni službenik gubi motivaciju da vuče društvo naprijed.

Posebno zabrinjava činjenica koja je apostrofirana u Izvještaju EK o Crnoj Gori za 2018. godinu: „Potrebno je dalje ojačati dugoročnu orijentaciju ekonomske politike. Porast javne potrošnje, koji nije imalo pokriće, a do kojeg je došlo u susret posljednjim parlamentarnim izborima u oktobru 2016. godine, zahtijevao je ozbiljne korektivne mjere“. Drugim riječima, sredstva za kapitalne projekte su se u izbornoj godini potrošila za tekuću potrošnju, što je neoprostivo sa stanovišta makroekonomske stabilnosti.

Iako je nesumnjivo da Crnoj Gori trebaju autoputevi kako bi dalje razvijala svoje potencijale, najveći dio crnogorske ekonomije i građana jesu i biće taoci kredita za autoput. Svi bi željeli da se do svakog kutka u Crnoj Gori može doći isprepletanom mrežom autoputeva. Ipak, za velike investicije, kakva je investicija u autoput, ekonomija

jedne države treba da bude mnogo snažnija nego što je to sada slučaj sa ekonomijom Crne Gore. Aranžman za prioritetnu dionicu autoputa imao je brojne strukturne nedostatke: ugovoren je u dolarima, ekonomski je potpuno neisplativ, karakterisala ga je nedovoljna transparentnost, dogodilo se prekoračenje ugovorenih iznosa i rokova, dok je uticaj na životnu sredinu najbolje predstavio izvještaj misije UNESCO-a u kome se konstatuje da je rijeka Tara devastirana. Koliko će ovaj kreditni aranžman biti zahtjevan za javne finansije Crne Gore, pokazuje i podatak da se upozorenja o riziku ovog kredita nalaze u svim izvještajima relevantnih međunarodnih finansijskih institucija od 2014. godine do danas.

Ovo upućuje na zaključak da svi građani plaćaju ceh neracionalnog zaduženja za izgradnju prioritetne dionice autoputa i to kroz zamrzavanje plata i penzija koje će se nastaviti u doglednoj budućnosti. Istovremeno, državne kompanije, poput *Aerodroma Crne Gore*, ne mogu ući u ciklus zaduživanja za poboljšanje infrastrukture zbog već postojećeg javnog duga.

Na žalost, u posljednjih sedam godina, mali broj ljudi je osjetio ekonomske koristi od procesa pristupanja EU zbog nedomaćinskog upravljanja u crnogorskoj kući. Svi donosioci odluka imaju ogromnu odgovornost da proces integracije u EU iskoriste kako bi Crnu Goru napravili prosperitetnijim društvom što do sada nije notiran slučaj, gledajući kroz prizmu realnih ekonomskih indikatora.

